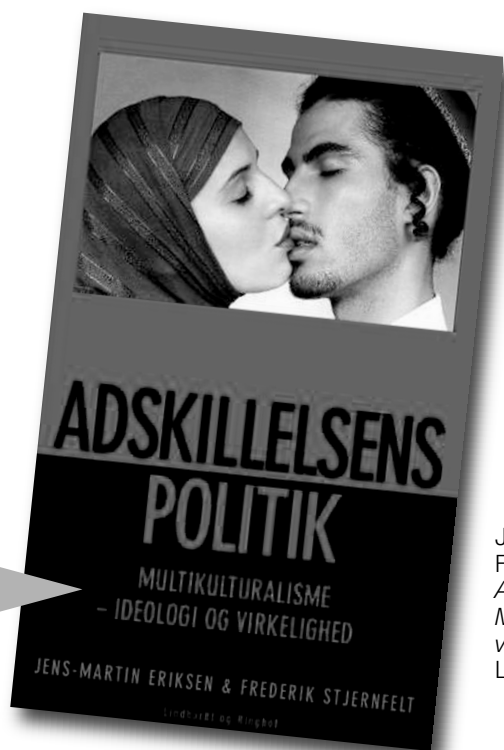

Adskillelsens mangel på politik

Morten Thing anmelder:

Jens-Martin Eriksen & Frederik Stjernfelt:
ADSKILLELSENS POLITIK. Multikulturalisme – ideologi og virkelighed, 496 sider, Lindhardt og Ringhof, 299 kr.

På forsiden af Jens-Martin Eriksens og Frederik Stjernfelts nye bog *Adskillelsens politik* ser man et gådefuldt fotografi af to unge mennesker, som kysser hinanden. De har lukkede øjne og ser ud som om de er væk – fra hinanden i hver sin verden. Den unge mand bærer den jødiske kalot, som hedder en yarmulke eller en kippa, og han har peyes, dvs. slangekrøller som udgår fra tindingehåret og hænger ned foran ørene. Han bærer de ydre tegn på at være en ortodoks jøde. Den unge kvinde bærer et mørkebrunt tørklæde bundet tæt omkring hår og hals. Hendes ydre religiøse kendetegn er i modsætning til manden tvetydige. Hun kunne være en ortodoks jødisk kvinde, for hvem traditionen foreskriver, at de til-dækker deres hår enten med en paryk eller en hovedbeklædning, fx et tørklæde. Men hun kunne også være en muslimsk kvinde. I det første tilfælde forestiller forsidebilledet et ortodokst jødisk par, som kysser hinanden. Det ville i så fald være et mærkeligt billede, da et kys set med ortodokse øjne ville være for intimt til offentlig afspilning. I det andet tilfælde er der tale om en ortodoks jødisk mand, som kysser en

muslimsk kvinde. Det ville i givet fald være en meget overskridende handling for dem begge, og det er nok det, som vi skal opfatte: Hvis vi kunne lave et regime, hvor kærligheden kunne råde og ikke religionen, så ville sådanne overskridelser være mulige. I virkeligheden er der naturligvis tale om et modelfoto.

Når jeg opholder mig ved bogens omslag, så skyldes det, at bogen overhovedet ikke handler om eller omtaler jøder, derimod nok muslimer. Man kunne sige, at bogen på sit omslag lover en universalitet, som den slet ikke har kraft til at indfri.

Adskillelsens politik falder groft sagt i fire dele. En kort intro med titlen 'Multikulturalisme som drømmebillede' kunne lige så godt have heddet 'Multikulturalisme som skræmmebillede'. Her får vi at vide, at kampen om kulturalismen er den store kamp. Taber vi den, taber vi hele det demokratiske projekt. Fronterne ridses op: Kulturalismen findes både på højre- og venstrefløj. På venstrefløjen som "kritikløs accept af hvad som helst, bare det legitimeres ved kultur eller religion". På højrefløjen "som en nationalisme, som kritikløs accept af hvad som helst, bare det legitimeres ved dansk kultur og historie." De erklæres at være "homologe modstandere". Og midt imellem - hvem finder vi så dér? Meget overraskende: de to forfattere.

Efter introen kommer afsnittet "Den verden, vi ikke er ankommet til". Det er et afsnit skrevet af Jens-Martin Eriksen på 110 sider om Malaysia. Man må forstå overskriften således, at hvis ikke vi nu skriver under på forfatterens analyse og følger dens anvisninger, så vil vi her i Danmark komme til at leve som i Malaysia. Malaysia er et samfund med 65% malajere, som mest er muslimer, 26% kinesere som for en dels vedkommende er buddhister, og 8% indere som mest er hinduer. Det malaysiske flertal sætter rammerne for et multietnisk og multireligiøst samfund, hvor fx frafald fra islam er ulovligt. Ifølge Eriksens beskrivelse lyder det som et rigtig ubehageligt samfund at leve i, og efter min oplevelse lidt ligesom Indonesien, som jeg kender bedre, hvor en række større befolkningsgrupper er underkuet af det muslimske flertal.

Der er imidlertid et problem ved Eriksens tekst rent sprogligt. Når man læser den, har man en fornemmelse af at mærke Eriksens ånde i nakken og hans finger helt nede i teksten, for at man skal forstå den ret enkle pointe. Der er ingen elementer i teksten, som tilføjer billedet af Malaysia nogen kompleksitet. Det er et transparent muslimsk diktatur. Som indfaldsvinkel til bogen fungerer teksten ikke, fordi den producerer sin egen modsætning: mistro. En mand, som har så travlt med at checke, at man forstår hans enkle pointer, vækker ikke læserens tillid. Jeg siger dette med bævende stemme, fordi jeg jo fra pressen ved, at Eriksens skældsord sidder løst. Man husker Rifbjerg som 'Milosevic's 'trækkerdreng' og for nylig fik Mads Qvortrup fra *Information* på hattepulden, så han slet ikke kunne have hat på bagefter.

Helt bortset fra det rent sproglige må man sige, at Malaysia er et dårligt valgt eksempel, hvis man skal have europæere af den demokratiske tradition i tale. De tror ikke på, at Malaysia er fx Sverige om 20 år. Og helt bortset fra det, så er det politiske problem, som ikke adresseres: Hvilke grænser bør et flertal iagttage overfor mindretal i et demokratisk samfund, om nogle? I Norge havde jøder fx ingen adgang før 1854, og i Danmark havde sigøjnere ikke adgang før efter anden verdenskrig. Er det noget et flertal kan og bør bestemme i et demokratisk samfund?

Bogens anden del er af nogenlunde samme størrelse som første og er skrevet af Frederik Stjernfelt. Det handler om kulturel relativismens udvikling indenfor især antropologisk teori. Vi bevæger os fra Franz Boas over Ruth Benedict til Will Kymlicka. Det er et meget velskrevet afsnit, som peger på en række store logiske problemer i kulturel relativismen eller kulturalismen, som Stjernfelt kalder teori-dannelsen. Grundlæggende er det en antagelse, at enhver kultur er en samlet helhed, som hviler i sig selv og sin egen konstruktion. Populært sagt skaber en sådan antagelse ikke mulighed for et sted, hvorfra en kultur kan forstås andet end indefra. Det bliver således vanskeligt at se, hvorfra den antropologiske analyse skal sætte af, når antropologen næsten pr defi-

nition kommer udefra. Dernæst skaber det ikke nogen position for kritik af et givet samfund. Og endelig tvinger en sådan teoridannelse til at anerkende fx nazismen som en kultur i sin egen ret.

Stjernfelts logiske kritik af de forskellige teorier han tager op er rammende. Jeg synes måske også det havde været på sin plads at gøre opmærksom på, at der inden for antropologien har været en diskussion om disse forhold, og at der siden er udviklet nyere teorier, som arbejder med meget mere dynamiske samfundsforståelser, og som skaber mulighed for en position, hvorfra samfund kan forstås og kritiseres.

Jeg synes også, at forhold som kolonialisme og imperialism glimrer ved deres fravær. Jeg tror ikke, man kan forstå Boas' og Benedicts generationer uden på baggrund af netop kolonialismen og dens senere afvikling. Man kunne i politiske termer anskue deres teoretiske fejlkonstruktion som et forsvar for de koloniserede folks rettigheder.

Efter Stjernfelts idéhistoriske udredning kommer så 150 sider indlæg af forskellig art. Det starter med en billedtolkning af Kurt Westergaards tegning af Muhammed med bomben i turbanen og udvikles så med forskellige angreb til højre og venstre. Det er fx angreb af typen: "På venstrefløjen hører vi det kulturalistiske kampråb om anerkendelse af de mest antimoderne og uspiselige kulturelle praksisser." (s. 276) Denne påstand eksemplificeres ikke og belægges aldrig med konkrete eksempler. Man må altså tro, at venstrefløjen går ind for flerkoneri, kvindelig omskæring, børneslaveri og menneskeofringer. Argumentationsstilen er nu en helt anden end i det idehistoriske afsnit, hvor henvisningerne er der, så man kan undersøge, om Stjernfelt snyder. Dette afsnit er skrevet af begge forfattere, men stilen er desværre ikke på højde. Den minder klart om Søren Krarup, som er meget aggressiv overfor de synspunkter, han tilskrives, men som ikke desto mindre beskriver sine modstandere som tilhængere af fri indvandring til Danmark. Man kunne spørge: Hvor finder man en eneste, som går ind for fri indvandring? På samme måde med den venstrefløj som går ind for "de mest

antimoderne og uspiselige kulturelle praksisser". Kort sagt, så er bogens hovedtese nemlig: at kulturalismen er den samme figur på højre- og venstrefløjen, udelukkende et postulat, som aldrig eksemplificeres endsige bevises.

Højrekulturalismen beskrives i virkeligheden heller ikke særlig nærværende, men der henvises hele tiden til "i sin rene form af Dansk Folkeparti". Afsnittets rygrad er også at præsentere forfatterens position. Den er intet mindre end *Oplysningens Position*. Denne position er det sted, hvorfra krigen mod mørket til højre og venstre føres. Oplysningen viser sig som politik i form af *menneskerettighederne* og *det liberale demokrati*. Det er bogens erklærede holdning, at med dette udgangspunkt vil det være muligt at oplyse sig til en fast holdning overfor fjenderne, som udgøres - udover kulturalisterne på højre- og især på venstrefløjen - af islamisterne. Når det kommer til stykket er bogen nemlig ikke nogen universalistisk traktat om oplysning, menneskerettigheder og liberalt demokrati, men en antiislamistisk bog, grænsende til det antimuslimske.

Hvis man skræller bogen ind til dens grundlag, sætter den altså oplysning, menneskerettigheder og demokrati som udgangspunkt for enhver handling i staten. Heraf udleder den også, at staten ikke skal gøre indrømmelser i forhold til religionerne, hvis disse indrømmelser på nogen måder forulemper statens grundlag. Hertil kommer så det politisk-teoretiske analyseelement, kritikken af kulturalismen eller kulturelrelativismen. Jeg er fuldstændig enig med forfatterne så vidt. For mig at se hopper kæden af, fordi man parrer denne universalistiske tilgang med en meget partikularistisk optik, nemlig islam og islamismen.

Hvad nu, hvis vi forsøgte at indfri omslagetets lovning på at tale om jøder? Hvad om vi lavede jødeprøven på bogens argumentation? Lad os fx forestille os, at bogen var startet ikke med et kapitel om Malaysia, men med et om Israel. Her ville Erikssens alter ego have fremhævet, at selvom Israel er en sekulær stat, så er den jødiske religion indskrevet i staten samtidig med,

at det etnisk jødiske er indskrevet. Selvom landet er et demokrati, så er det forbudt at ændre ved dets jødiske karakter, hvilket fører til en klar undertrykkelse af andre ikke-jødiske minoriteter. Samtidig har landet oprettet en art jødisk pavestol, overrabbinatet, som træffer afgørelser i religiøse spørgsmål af betydning for staten, fx i det centrale problem: Hvem er jøde? Er man nemlig jøde, vil man ifølge Loven om ret til Tilbagevending som indvandrer kunne blive israelsk statsborger. Mest centralt imidlertid er det her, at Israel ingen civilretslovgivning har. Dvs. ægteskab, skilsmisse, børn og arv er alle forhold, som kun kan ordnes religiøst. Selvom man har en lov i Israel, som ligestiller kønnene, så er kvinderne gennem denne mangel på borgerlige rettigheder prisgivet jødedom, islam eller kristendom i alle disse sammenhænge. Da man i jødedommen ikke kan blive skilt, uden manden går ind på det, medfører det i mange ortodokse ægteskaber en voldsom afpresning af kvinderne, som hvis de ikke lader sig afpresse (fx formuer) må efterlade børnene som mandens ejendom.

I det politiske liv har landets ortodokse fløj formået, på trods af at den er en minoritet, at afpresse staten indrømmelser i form af bevillinger til de ortodokse skoler. Det er samtidig på den samme højrefløj, at fundamentalismen trives, og hvor vi har de militante judaister, som bevæbnet bekæmper palæstinenserne fx på Vestbredden, hvor bosætterne bor i strid med international ret.

Det ville have været en forbløffende åbning af bogen. Man kunne så været fortsat fx med at parallelisere mellem islam og jødedom for at fastholde det universalistiske perspektiv. I stedet fastholdes bogen igennem det partikularistiske perspektiv.

Bogens analyse springer i meget høj grad fra abstrakt analyse til dagligdags politisk kamp. Men det er meget småt med eksempler. Der nævnes mange forskelligartede fænomener. Fx i afsnittet 'Kulturen som helle' kan man læse: "Nu kan man høre ekstreme islamistiske strømninger som deobandi, wahabisme, salafisme og det Muslimske Broderskab (med dets

direkte påvirkninger fra den italienske fascisme og den franske fascist Alexis Carrel) fredet med "kultur"-argumentet: Det er ikke politiske programmer, men i virkeligheden "kulturer", der derfor er uangribelige." (s.296) Selvom man nærlæser sammenhængen, bliver det ikke klart, om den angrebne part her er moderate muslimer, den danske venstrefløj eller antropologer. Og der kommer ikke en eneste reference eller et citat, som retfærdiggør eller sandsynliggør udsagnet.

I forlængelser heraf nævner forfatterne så nærmest i forbifarten – og jeg tror det er det eneste sted i bogen – jøderne: "Hvorfor har ortodokse jøders og muslimers krav en særlig tyngde, når de kræver rituel slagtning, der angiveligt ifølge undersøgelser er mere pinefulde for dyrene end almindelig slagtning?" (s. 297) Svaret på det retoriske spørgsmål lyder: "Sådanne undtagelseslovgivninger er naturligvis kompromisser, der må overvejes for og imod fra den ene sag til den anden – men det besynderlige er, at religion og kultur forlener kravene om særbehandling med en særlig stråleglans, som andre særkrav savner." Forfatterne forbigår, at i Danmark praktiseres halal altid ved, at man bruger bolt-pistol før dyrets halspulsårer overskæres. Det er kun den jødiske shæktning som foregår uden. Det er således alene den jødiske slagtemetode, som er et problem.

Det her er vel sådan cirka dét centrale politiske problem i Europa: Hvordan skal en flertalsbefolkning af kristen tradition forholde sig oplyst af menneskerettighederne og demokratiet til krav om særrettigheder til mindretal? Her er der tale om kompromisser, siger forfatterne. Det må jo betyde, at de ikke mener, at mindretalsrettigheder (sprog fx) bør være en *del* af det demokratiske grundlag. Lad mig igen nævne jøderne: Da Polen blev et selvstændigt land efter første verdenskrig, vedtog flertallet at gøre søndagen til tvungen hviledag. For det store jødiske mindretal betød det, da de holdt lørdagen som hviledag, at de stort set var henvist til kun at arbejde for jøder, som så var tvunget til at acceptere en femdagesuge. Men flertallet havde jo blot fulgt demokratiets spillereg-

ler. Eller havde det? Skal man tro forfatterens opfattelse af demokratiet, så er det altså et flertalsdiktatur, som af og til kan hengive sig til kompromisser i forhold til mindretallet. Sådan ser min forestilling om demokrati ikke ud. Jeg mener ikke at 50,1% af en befolkning skal diktere resten. Tværtimod mener jeg, at minoritetsbeskyttelse er en del af demokratiet og ikke et tilfældigt kompromis

Der er ingen tvivl om, at forfatterne har ret i deres kritik af antropologisk teori i en bestemt periode. Heri er jeg også helt enig. Men jeg tror forfatterne tager helt fejl, når de ser den gentage sig som det fremherskende paradigme overalt, bortset fra hos dem selv. Tværtimod tror jeg, at substansen er meget mere speget. Fx er Dansk Folkeparti, når man herfra taler om muslimer, tilhængere af en kulturabsolutisme, som kun ligger få grader fra den gamle biologiske racisme. De kulturelle forskelle er så dybt forankret, at man må forestille sig, at der vil gå mange generationer inden en muslim kan blive en fuldgod dansker. Men når Dansk Folkeparti taler om jøder – og her adskiller de sig fra noget af deres bagland fx Den Danske Forening – så er kulturelle forskelle kun en let civilisationsrisk fernis, hvis ikke bare et krydderi. Finde der fx noget mere militant, proisraelsk parti i Danmark? Jeg tror kort sagt, at skal man finde ind til roden af udviklingen i Dansk Folkeparti, må man forstå den politiske ændring, der er sket i perioden efter muslimer begyndte at indvandre til Danmark, men også den ændring som i samme periode skete med Socialdemokratiet, som faktisk blev spaltet i to fløje, hvoraf Pia Kjærsgaard styrer den ene.

Forfatterens rasende opgør mod venstrefløjen (endnu mere udtalt i deres forbløffende kronik i *Politiken* 19.11.08: 'Kulturalismen: Kan vi så komme videre') går ud på, at venstrefløjen har sagt farvel til marxismen og goddag til kulturalismen. Ikke sådan at forfatterne havde foretrukket marxismen, det må man ikke tro. Men marxismen havde dog i det mindste et kulturkritisk potentiale. Her tror jeg igen, de overser den konkrete politik. Venstrefløjens problemer udsprang af dens *solidaritet med undertrykte grupper og befrielses-*

bevægelser. Forsvaret for endog meget svært forsvarlige befrielsesbevægelser skal efter min mening ikke ses som en teoretisk kortslutning, men som en politisk kortslutning. Solidaritet med fx vietnameserne under Viet Nam krigen fik mange til at lukke øjnene for de mere stalinistiske sider af det nordvietnamesiske styre. Men stadigvæk var argumentationen ikke, at 'vi er enige med dem i stalinismen' eller 'vi skal beskytte dem, fordi de er en særlig kultur', men derimod: Solidaritet med Viet Nam svækker imperialismen. Det afgørende problem var at definere politiske grænser for denne solidaritet. På samme måde med fx solidariteten med palæstinenserne, som har været styret af, at ville svække Israel-USA-aksen. Flykapringer, støtte til RAF, korruption mv. var en politisk kritik, som solidariteten havde svært ved at definere.

Når det drejer sig om solidaritet med indvandrere som minoritetsgrupper, så lader forfatterne læseren ane, at venstrefløjen ville gå ind for kvindelig omskæring mv., blot fordi det var et 'kulturelt træk'. Efter min analyse har venstrefløjen i det store og hele handlet ud fra det kompas, at indvandrere som mindretal havde krav på en vis beskyttelse. Ligesom venstrefløjens politik kan ses som en reaktion mod den automatiske ydmygelse af indvandrere, som altid er indbygget i Dansk Folkepartis politik. I det hele taget tror jeg, at venstrefløjens holdninger i høj grad har været modbestemt af Danske Folkeparti, som er et politisk fænomen, vi som politisk samfund er helt uvant med at tackle. Det betyder naturligvis ikke, at jeg anser alle reaktioner fra venstrefløjen for at være lige fornuftige, og jeg tror, at grænsedragningen her i fremtiden i højere grad vil skulle øves på religionens territorium. Venstrefløjen har ret beset ligesom Socialdemokratiet lidt af den vildfarelse, at moderniteten i sig selv ville assimilere indvandrere.

Jeg er fuldstændig enig i ytringsfrihedsdiskussionen omkring Muhammedtegningerne, som inddrages flere gange i bogen. Det er klart, at *Jyllands-Posten* havde ytringsfrihed til at gøre, hvad avisen gjorde. Det er ligeså klart, at reaktio-

Eriksen og Stjernfelt

nerne i flere muslimske lande har vist nødvendigheden af en antireligiøs kritik. Jeg synes bare, at det nødvendige forsvar for ytringsfriheden i forfatterens tilfælde næsten bliver et forsvar for *indholdet*. Forsvaret for ytringsfriheden er et *formelt* forsvar. Vi skal naturligvis forsvare Søren Krarups ret til at sige alt det vås, han siger. Til enhver tid. Men ikke substansen i det han siger. Der er forskel på at sige: Naturligvis har *Jyllands-Posten* ret til at gøre, som avisen gjorde, og at sige: *Jeg* ville have gjort det samme. Ved opfindelsen af den retoriske figur: 'ytringsfrihed, men', udelukker forfatterne, at man altså kan forsvare Søren Krarups ubetvivlelige ret til at sige alt det vås, han gør og samtidig tage afstand fra substansen.

I Danmark har vi – selvom blasfemi egentlig er forbudt – i praksis tilkæmpet os ret til at gøre grin med kristendommen. Og det skal vi hæge om. Men da den nazistiske antisemitisme viste sig i Danmark i 30'erne, reagerede den socialdemokratisk-radikale regering ved at vedtage en tillægsparagraf, som beskyttede mindretal, herunder religiøse. Denne modsigelse udspringer igen næppe af, at Socialdemokratiet og De Radikale var så moderne, at de havde

læst Franz Boas, men derimod af en solidaritet med et udsat mindretal. Blasfemiparagraffen og beskyttelsen af religiøse mindretal er indskrænkninger af ytringsfriheden, lige som bestemmelserne om injurier. Men de umuliggør ikke ytringsfriheden. Det gør en kritik af indholdet i fx nogle af Muhammedtegningerne heller ikke.

Jeg synes, at Eriksens og Stjernfelts bog mangler politisk refleksion. Den er bygget op, så man må tro, at forfatterne ser ideerne som virkelighedens egentlige bevægere, og kulturalismen som en falsk ide, som bevæger verden væk fra Oplysningen, Menneskerettighederne og Demokratiet. Det fører dem til at indlede et frontalangreb, som ligestiller venstrefløj og højrefløj. Derved åbnes der kun for dialog for slet ikke at tale om alliance med en overbelastet midterposition, hvor vi vel kun finder dele af Socialdemokratiet, dele af De Radikale, og dele af Naser Khader. Måske af politiske grunde, måske af andre tilbøjeligheder føres angrebet, så det ser politisk neutralt ud. Havde forfatterne haft modet til et universalistisk opgør og lysten til mere politisk refleksion, kunne det have været interessant.